

RESPECTAREA PRINCIPIULUI EGALITĂȚII PRIVIND INCLUZIUNEA SOCIALĂ PERSOANELOR CU DIZABILITĂȚI

*Svetlana SLUSARENCO, dr., conf.univ.,
Departamentul Drept Public,
Universitatea de Stat din Moldova
ORCID:0000-0002-9092-0024*

Rezumat. *Discriminarea cu care se confruntă persoanele cu dizabilități se bazează pe prejudecăți, atitudini, stereotipuri și mituri. Conceptul de dizabilitate a evoluat pe parcursul istoriei atât ca conținut, cât și ca formă de exprimare. În ultima perioadă de timp, atât terminologia cât și însuși conceptul de „dizabilitate” a suportat schimbări radicale. Schimbarea profundă a conceptului de dizabilitate a avut loc odată cu adoptarea Convenției ONU privind drepturile persoanelor cu dizabilități, care a încetat de a trata dizabilitatea ca pe o caracteristică negativă a individului, catalogând-o drept o problemă a întregii societăți care nu se poate adapta la necesitățile individuale ale persoanei. În conformitate cu legislația națională, persoanele cu dizabilități trebuie să participe activ și deplin în viața politică și publică, în condiții egale cu ceilalți. Persoanele cu dizabilități au dreptul la vot și să fie aleși, printre altele, pot să exercite funcții publice.*

Cuvinte-cheie: *dizabilitate, personae cu nevoi special, egalitate, discriminare, incluziune socială, educație, orientare profesională*

Omul prin natura sa este o ființă socială și se simte împlinit atunci când are posibilitatea de a participa și a se implica activ la viața comunității. Cu regret, anumite grupuri de persoane, dar în mod deosebit persoanele cu dizabilități sunt marginalizate și private de această posibilitate, astfel fiind discriminate în baza dizabilității.

Societatea privește persoanele cu dizabilități, de cele mai multe ori, doar în calitate de beneficiari ai prestațiilor sociale sau a ajutoarelor umanitare și nicidecum ca membri activi ai societății cu drepturi și oportunități egale cu ale celorlalți. Adică, atitudinea societății, în general, este cea de discriminare și de marginalizare a acestor persoane.

În prezent, pe plan internațional, se încearcă trecerea de modelul vechi de „milă” la cel de „drepturi ale omului”, în care persoanele cu deficiențe pot susține că au aceleași drepturi și resurse ca și ceilalți membri ai societății. În acest sens, au fost emise, pe plan internațional, o serie de convenții și acte cu caracter internațional, care au ca scop incluziunea socială a persoanelor cu dizabilități.

La 13 decembrie 2006 Adunarea Generală a ONU a adoptat Convenția privind Drepturile Persoanelor cu Dizabilități, iar la 9 iulie 2010, Parlamentul Republicii Moldova a ratificat acest document internațional. Este un document fundamental și fără precedent cu referire la promovarea și respectarea drepturilor persoanelor cu dizabilități.

CPDD servește drept cadru pentru responsabilitate reciprocă între Guvernul Republicii Moldova și Organizația Națiunilor Unite. Scopul final al CPDD este să extindă opțiunile și posibilitățile oamenilor și să promoveze prosperitatea, reziliența și dezvoltarea durabilă în Republica Moldova. Convenția ONU privind drepturile persoanelor cu dizabilități, reprezintă un cadru de referință pentru realizarea cu succes a reformei sistemului de protecție socială. Documentul stabilește standarde universale minime de acțiune și pași concreți care ar asigura

incluziunea persoanelor cu dizabilități în toate domeniile vieții sociale. Una dintre cele mai importante transformări în întreaga lume, în ultimele decenii, este legată de o schimbare de paradigmă în domeniul dizabilității: de la un model medical și de asistență socială (protector) de abordare a dizabilității, la un model social, de incluziune socială, concentrându-se asupra drepturilor, egalității de șanse și participării depline a persoanelor cu dizabilități în viața economică și socială a comunității.

În 2001, Republica Moldova a ratificat parțial Carta Socială Europeană. Carta socială europeană a fost prezentată la 3 mai 1996 în vederea semnării de către statele membre ale Consiliului Europei și a intrat în vigoare la 1 iulie 1999. Ca urmare a respectării angajamentelor asumate este necesar de conformat sistemului educațional la prevederile documentelor internaționale ratificate și de aplicat principiile educației incluzive la toate nivelele de instruire.

Convenția ONU asupra Drepturilor Copilului (1989) este ratificată de 177 de țări din lume. Conform prevederilor acestei Convenții, toate drepturile ar trebui să se aplice tuturor copiilor fără discriminare; toate acțiunile se vor face în interesul copilului; cea mai deplină integrare posibilă a copiilor cu dizabilități; învățământul ar trebui să pregătească copilul pentru o viață activă și responsabilă ca adult, și ar trebui să urmărească dezvoltarea talentelor și abilităților acestuia la potențial maxim.

Regulile ONU privind Egalizarea Sanselor pentru Persoanele cu Dizabilități (1993) stabilește că țările ar trebui să recunoască principiul egalității de șanse pentru copiii cu dizabilități în școlile în care sunt integrați; pentru a implementa învățământul inclusiv, statele ar trebui să aibă o strategie clar formulată, care să fie înțeleasă la nivelul școlii și al comunității, ele ar trebui să permită un curriculum flexibil.

Persoanele cu dizabilități au drepturi depline ca și alți cetățeni ai societății. Discriminarea cu care se confruntă persoanele cu dizabilități se bazează pe prejudecăți, atitudini, stereotipuri și mituri. Totuși, art. 16 din Constituției RM, consfințește principiul egalității în drepturi a tuturor cetățenilor, fără a admite vreo discriminare. Astfel și persoanele cu dizabilități se bucură de aceleași drepturi și libertăți. Noțiunea de „egalitate” este esențială pentru protecția drepturilor omului. Deci, principiul egalității în drepturi al cetățenilor presupune că la situații juridice egale să se aplice un tratament juridic egal. Pentru asigurarea dreptului la egalitate, pe plan național, Republica Moldova a adoptat mai multe acte normative special destinate, pe de o parte, promovării egalității, iar pe de altă parte, prevenirii și eliminării discriminării: Legea privind incluziunea socială a persoanelor cu dizabilități, nr. 60 din 30.03.2012, Legea cu privire la asigurarea egalității de șanse între femei și bărbați, nr.5 din 09.02.2006, Legea cu privire la asigurarea egalității, nr.121 din 25.05.2012, Legea asistenței sociale, nr. 547 din 25.12.2003, Codul Contravențional al Republicii Moldova, nr. 218 din 24.10-2008, Codul Penal al Republicii Moldova, nr. 98 din 18.04.2002.

Discriminarea (antipodul egalității) constituie eșecul de a garanta protecția drepturilor omului. În Republica Moldova persoanele cu dizabilități uneori sunt marginalizate și necesită tot sprijinul pentru a depăși această situație. De remarcat că conceptul de dizabilitate a evoluat pe parcursul istoriei atât ca conținut, cât și ca formă de exprimare. În ultima perioadă de timp, atât terminologia cât și însuși conceptul de „dizabilitate” a suportat schimbări radicale. Utilizat o perioadă îndelungată la nivel autohton, precum și la nivel internațional, termenul de „invalid”, care este unul categoric și absolut, a fost substituit de termenul „persoane cu dizabilități”, care redă caracterul parțial și relativ al stării acestuia. Conform dicționarului de specialitate, dizabilitatea – însumează un număr de limitări funcționale ce pot fi întâlnite la orice populație.

Autorii A.Racu și A. Danii consideră că dizabilitatea, de fapt, certifică un deficit de competență, determinat de restrângerea deprinderilor fizice și psihice. Incapacitatea sau dizabilitatea – înglobând orice reducere, lipsă ori pierdere a aptitudinilor de a desfășura o activitate în condiții considerate normale pentru ființa umană. Acestea sunt de fapt limitări ale activității persoanei condiționate de infirmitate.

Sintagma de „dizabilitate” continuă să pună accentul pe problemele de sănătate ale persoanei, probleme care o împiedică să participe pe poziție de egalitate la domeniile vieții sociale, or această abordare contravine politicii promovate în acest domeniu, conform căreia deficiența de care suferă persoana cu dizabilități nu este decât o particularitate proprie acestei persoane ca oricare altă particularitate (cum ar fi culoarea ochilor sau limba vorbită), care nu creează impedimente, dar generează necesități specifice realizării drepturilor și libertăților în condiții de egalitate pentru această categorie de persoane.

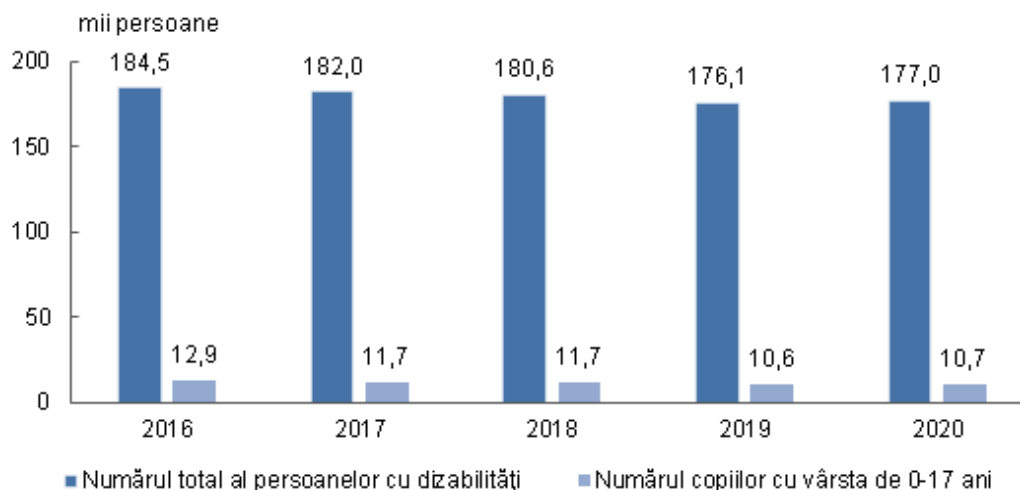
În opinia constituționalistului Cârnaț Teodor, conceptul de „*nevoi speciale*” caracterizează cel mai benefic obiectiv al categoriei persoanelor cu dizabilități în contextul actual de dezvoltare. Din aceste considerente, este oportun de a o promova pe cea din urmă ca fiind mai puțin discriminatorie, traumatizantă și stigmatizatoare în raport cu această categorie, în plus această terminologie induce cumva și ideea de posibilitate de intervenție externă de tip recuperator, care să faciliteze dobândirea autonomiei și inserției, integrării sociale a persoanelor în cauză. Noțiunea de ”persoane cu nevoi speciale” este un termen generic incluzând pe lângă persoanele cu dizabilități și alte persoane care nu neapărat suferă de oarecare deficiențe, dar care, în pofida unor anumite circumstanțe, necesită suport în a beneficia de drepturile și libertățile fundamentale al omului. În categoria persoanelor cu nevoi speciale, putem include: persoanele cu dizabilități (deficiențe mintale, senzoriale – vizuală, auditivă, fizice, comportamentale, de limbaj, polideficiențe); copiii abandonati, copiii străzii; persoanele abuzate (fizic, psihic, emotional și sexual), indiferent de vârstă și sex; femeile gravide și lăuzele; persoanele cu disfuncții psihice – persoanele traumatizate emotional/psihic; dependenții de diferite substanțe (alcoolicii, drogații, fumătorii); persoanele eliberate din detenție; bătrânii.

În anul 2001, OMS a elaborat Clasificarea internațională a funcționării, dizabilității și sănătății prin care s-a renunțat în totalitate la noțiunile discriminatorii folosite până atunci, așa ca invaliditate, handicap etc., și s-a dispus folosirea termenului de dizabilitate ca termen general, global, utilizat pentru a desemna un fenomen multidimensional ce rezultă din interacțiunea dintre oameni și mediul lor fizic și social, dintre caracteristicile de sănătate și factorii contextuali.

Totuși schimbarea profundă a conceptului de dizabilitate a avut loc odată cu adoptarea Convenției ONU privind drepturile persoanelor cu dizabilități, care a încetat de a trata dizabilitatea ca pe o caracteristică negativă a individului, catalogând-o drept o problemă a întregii societăți care nu se poate adapta la necesitățile individuale ale persoanei.

Conform datelor Biroului Național de Statistică al RM, la 1 ianuarie 2020, conform datelor Casei Naționale de Asigurări Sociale, numărul estimat al persoanelor cu dizabilități în Republica Moldova a constituit 177,0 mii persoane, inclusiv 10,7 mii copii cu vârsta de 0-17 ani. Persoanele cu dizabilități au reprezentat 6,7% din populația totală a țării cu reședință obișnuită, iar copiii cu dizabilități au constituit 1,9% din numărul total al copiilor cu reședință obișnuită din Republica Moldova.

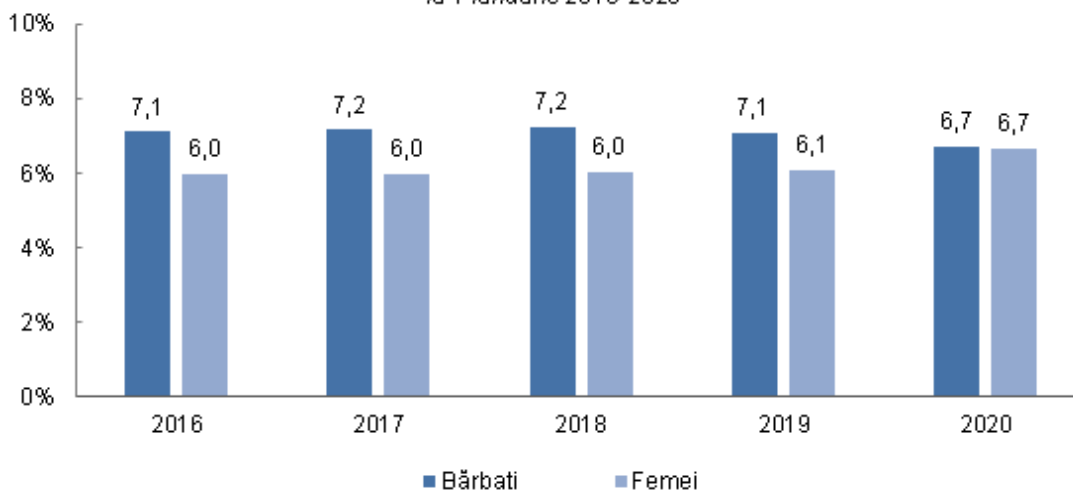
Figura 1. Numărul estimat al persoanelor cu dizabilități în Republica Moldova² la 1 ianuarie 2016-2020

Femeile predomină în rândul persoanelor cu dizabilități

În structura persoanelor cu dizabilități ponderea femeilor a fost mai mare decât a bărbaților și a constituit 51,7%. Totodată, ponderea bărbaților cu dizabilități în numărul total al populației bărbaților s-a redus de la 7,1%, la 1 ianuarie 2016 până la 6,7% la 1 ianuarie 2020. În schimb, ponderea femeilor cu dizabilități în numărul total al populației de femei s-a majorat de la 6,0% la 1 ianuarie 2016, până la 6,7% la 1 ianuarie 2020.

Figura 2. Ponderea persoanelor cu dizabilități în populația cu reședință obișnuită, pe sexe, la 1 ianuarie 2016-2020

Persoanele cu dizabilități se confruntă cu numeroase probleme privind accesul fizic limitat la grădinițe, școli, instituții de învățământ superior și alte instituții publice nu asigură dreptul persoanelor cu dizabilități la instruire și participare la viața social-culturală a societății. Pentru a permite persoanelor cu dizabilități să ducă o viață independentă și să participe deplin la toate aspectele vieții, e nevoie de a întreprinde măsurile necesare pentru a asigura accesul persoanelor cu dizabilități la transport, inclusiv tehnologii și sisteme informaționale și de comunicare și la alte servicii la care are acces publicul larg, atât în localitățile urbane, cât și în localitățile rurale.

Persoanele cu dizabilități au acces limitat la informație, la studii, nu se pot deplasa prin oraș din cauza barierelor arhitecturale și a transportului public neadaptat, ceea ce implică ajutor permanent din partea altei persoane. În cazul instruirii la domiciliu, studiile nu sunt de calitate și nici nu corespund necesităților persoanelor cu dizabilități (de exemplu, pentru nevăzători cărți în sistemul Braille sunt foarte puține, profesorii nu întotdeauna doresc să facă orele la domiciliu etc.).

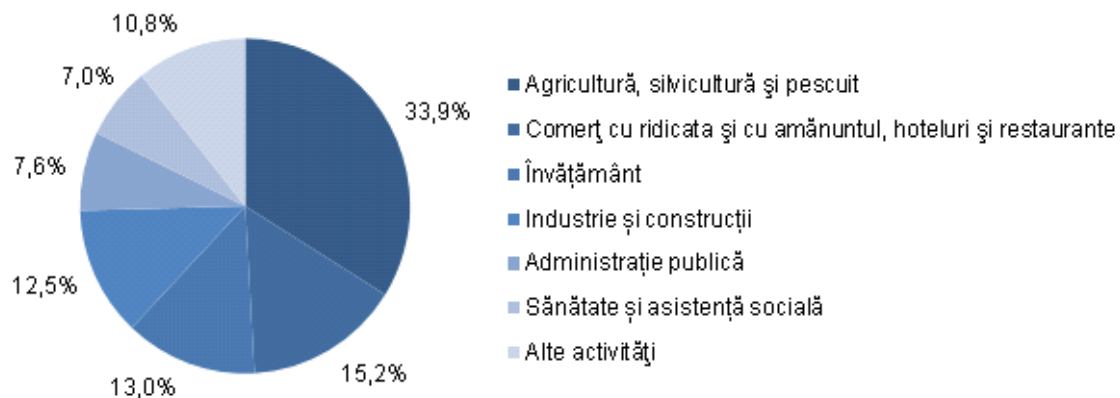
Un moment de dificultate îl reprezintă integrarea lor pe piața muncii și, eventual, găsirea unui loc de muncă. Actualmente, un număr mare de persoane cu dizabilități nu au loc de muncă, ceea ce le creează dificultăți în găsirea unor surse de venit pentru întreținere și necesitățile cotidiene de mobilitate, îngrijire medicală. O practică importantă în Uniunea Europeană de integrare a persoanelor cu dizabilități în câmpul muncii este cea de programe protejate de ocupare (Sheltered employment programs). Aceste programe sunt concepute pentru a sprijini persoanele care, nu pot lucra într-un sector de muncă competitivă în comunitatea lor. Termenul “de ocupare protejată” este adesea folosit pentru a desemna o gamă largă de programe profesionale și non-profesionale pentru persoane cu dizabilități, cum ar fi atelierele protejate, centre de activitate pentru adulți, centre de activitate profesională, precum și centre de zi de reabilitare. Aceste programe diferă în mod considerabil în ceea ce privește misiunea lor, serviciile prestate, precum și sursele de finanțare. Toate formele de locuri de muncă protejată, în general, pot fi clasificate în două tipuri: - programe de ocuparea a forței de muncă tranzitorii care sunt menite să ofere formare și experiență persoanelor cu dizabilități cu scopul incluziunii lor pe piața muncii. - programe extinse de muncă, care sunt proiectate pe termen lung sau permanent de plasare în câmpul muncii a persoanelor cu dizabilități. În Occident se arată dorința de recunoaștere a persoanelor cu dizabilități ca participanți cu drepturi depline în economie și în angajarea lor la nivel profesional mai ridicat. În Occident aceste instituții (asociații, centre), de regulă, sunt create să promoveze un mediu de muncă deschis, inclusiv și accesibil persoanelor cu dizabilități.

Rata de participare la forța de muncă a persoanelor cu dizabilități în 2019 a constituit 17,2% în comparație cu 46,3% la persoanele fără dizabilitate. Printre bărbații cu dizabilități rata de participare a fost de 16,9%, iar în cazul femeilor de 17,5%. În mediul urban rata de participare a constituit 16,6% și în mediul rural - 17,5%. Rata șomajului la persoanele cu dizabilități a fost de 3,8% față de 5,1% în rândul șomerilor fără dizabilitate. În distribuția pe sexe acest indicator a înregistrat valorile: 5,6% pentru bărbați și 1,9% pentru femei. Rata șomajului la persoanele cu dizabilități din mediul urban a fost mai înaltă (5,9%) în comparație cu rata pentru cele din mediul rural (2,8%).

Rata de ocupare a persoanelor cu dizabilități este de două ori mai mică comparativ cu cea a persoanelor fără dizabilități. Persoanele cu dizabilități sunt ocupate într-o proporție mult mai mică: în timp ce rata de ocupare a persoanelor fără dizabilitate a fost de 43,9%, în rândul persoanelor cu dizabilități aceasta a constituit doar 16,5%. La bărbați acest indicator a înregistrat 15,9%, la femei, respectiv 17,2%. Rata de ocupare a persoanelor cu dizabilități din mediul rural a fost mai înaltă (17,0%) în comparație cu cea din mediul urban (15,6%).

Persoanele cu dizabilități sunt ocupate mai mult în agricultură. Din distribuția persoanelor ocupate cu dizabilități pe activități economice rezultă că o treime au lucrat în sectorul agricol (33,9%). La fel, într-o proporție mai mare aceste persoane s-au regăsit în activitățile de comerț cu ridicata și cu amănuntul, hoteluri și restaurante (15,2%), urmate de activitățile din învățământ (13,0%) și industrie și construcții (12,5%).

Figura 11. *Repartizarea persoanelor ocupate cu dizabilități pe activități economice, în anul 2019*

Există multe bariere care vin în calea persoanelor cu dizabilități. Un pas important în acest sens a fost și crearea Oficiului pentru Politici în Dizabilitate (Disability Policy Office). Scopul principal al Disability Policy Office este promovarea incluziunii sociale a persoanelor cu dizabilități.

Conform Codului Muncii, persoanele salariate nu trebuie să fie discriminate pe criterii de sex, vârstă, rasă, inclusiv pe criterii de handicap.

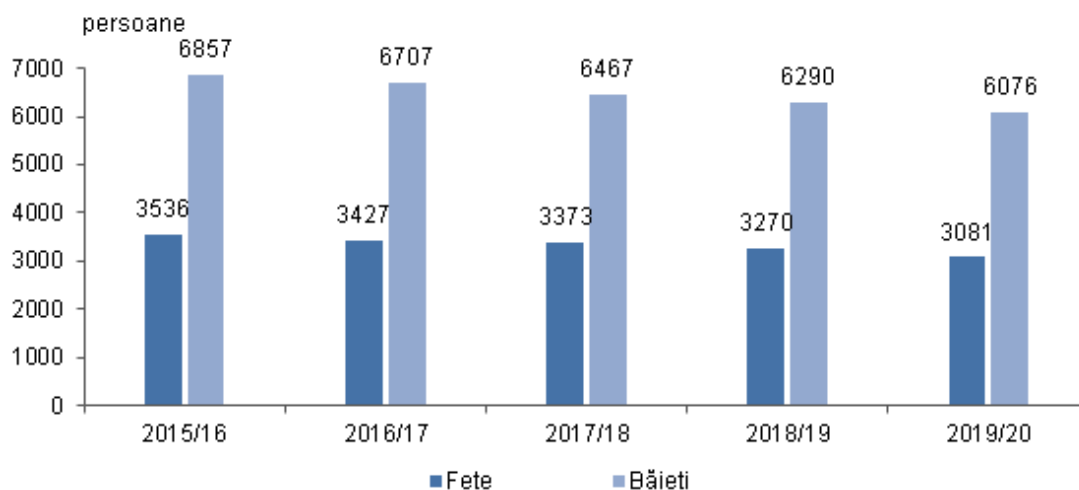
Persoanele cu dizabilități în vârstă aptă de muncă, care doresc să se integreze sau să se reintegreze în câmpul muncii au acces la orientarea, formarea și reabilitarea profesională, indiferent de tipul și gradul de dizabilitate. Serviciile de orientare și formare profesională sînt oferite de organul teritorial pentru ocuparea forței de muncă conform programului individual de reabilitare și incluziune socială a persoanei cu dizabilități. Beneficiază de orientare și formare profesională persoana cu dizabilități care este școlarizată și are vîrsta corespunzătoare pentru integrarea profesională, persoana care nu are un loc de muncă, cea care nu are experiență profesională sau cea care, deși încadrată în muncă, i se recomandă recalificarea profesională în conformitate cu programul individual de reabilitare și incluziune socială, după caz. Beneficiază de reabilitare profesională persoana angajată în muncă sau, după caz, persoana căreia i s-a propus un loc de muncă însă, din cauza stării de sănătate în interacțiune cu diverse obstacole, nu-și poate desfășura activitatea de muncă conform calificării și necesită restabilirea, recuperarea sau compensarea funcțiilor dereglate ale organismului și a capacității de muncă.

O inegalitate excesivă în aspect social și economic reprezintă accesul limitat la educație a persoanelor cu dizabilități din Republica Moldova. Educația trebuie să fie privită ca facilitator al dezvoltării umane, indiferent de bariere și funcționalitatea fizică a persoanelor, o șansă reală de integrare socială și ulterior profesională. Realizarea dreptului la educație pentru persoanele cu dizabilități în învățământul general este o sarcină dificilă pentru Republica Moldova la moment. Asigurarea procesului de educație cu materiale ajutătoare necesare, dar mai ales cu tehnologii adaptive pentru persoanele cu necesități educaționale speciale: persoane cu deficiențe de vedere, auz sau mobilitate redusă, garantează atingerea obiectivelor propuse pentru însușirea curriculei sau a programului individual de instruire. Din cauza condițiilor economice, în aceste școli lipsesc tehnologii adaptive. În același timp, este important de menționat că în perioada copilăriei timpurii, acești copii beneficiază rareori de asistență psihologică și de reabilitare, ce le-ar ușura o eventuală integrare socială.

Majoritatea copiilor cu cerințe educaționale speciale sunt integrați în școlile obișnuite. În anul de studii 2019/20, în instituțiile de învățământ din țară au fost înscriși 9784 elevi cu cerințe educaționale speciale și cu dizabilități, inclusiv 9157 elevi în instituții de învățământ

general și 627 elevi – în școli pentru copii cu deficiențe în dezvoltarea intelectuală sau fizică. În instituțiile de învățământ general, în anul de studii 2019/20 învățau 7693 elevi cu cerințe educaționale speciale și 1464 elevi cu dizabilități. Comparativ cu anul de studii 2018/19, numărul elevilor cu cerințe educaționale speciale și cu dizabilități s-a diminuat cu 4,2%. O treime din elevii cu cerințe educaționale speciale și cu dizabilități, cuprinși în învățământul general, erau fete (33,6% din total).

Figura 10. Elevi cu cerințe educaționale speciale și cu dizabilități din învățământul general, pe sexe, 2015/16-2019/20

În conformitate cu Legea Învățământului Republicii Moldova, pentru persoanele cu dificultăți de învățare cauzate de dizabilități, învățământul primar, învățământul gimnazial se poate organiza ca învățământ la distanță, învățământ la domiciliu, studiu individual.

În conformitate cu legislația națională, persoanele cu dizabilități trebuie să participe activ și deplin în viața politică și publică, în condiții egale cu ceilalți. Persoanele cu dizabilități au dreptul la vot și să fie aleși, printre altele, pot să exercite funcții publice. Persoana cu dizabilități beneficiază de protejarea dreptului de vot prin vot secret în alegeri și referendumuri, fără intimidări. Are dreptul să candideze în alegeri și să dețină efectiv un mandat și să exercite toate funcțiile publice la toate nivelurile de guvernare. Este necesar de a crea un mediu în care persoanele cu dizabilități să poată participa în mod efectiv și deplin la gestionarea afacerilor publice, fără discriminări și în condiții egale cu ceilalți.

În concluzie, menționăm că în anul 2017 Ghidul ”Educație incluzivă”, care oferă soluții pentru incluziunea socială a copiilor, dar cu regret mai sunt necesare și mijloace financiare în vederea implementării acestui ghid, în particular. În vederea facilitării incluziunii sociale a copiilor cu dizabilități severe în instituțiile generale de învățământ, este necesar de instituit Serviciul de suport al cadrului didactic, de adaptat (rezonabil) procesul educational. Totodată constatăm cu regret că domeniul asistenței sociale rămâne a fi insuficient și slab finanțat în comparație cu costurile programelor financiare. Pentru a permite persoanelor cu dizabilități să ducă o viață independentă și să participe deplin la toate aspectele vieții, e nevoie de a întreprinde măsurile necesare pentru a asigura accesul persoanelor cu dizabilități, în egală măsură cu alți cetățeni, la mediul fizic, la transport, inclusiv tehnologii și sisteme informaționale și de comunicare și la alte utilități și servicii la care are acces publicul larg, atât în localitățile urbane, cât și în localitățile rurale.

Bibliografie

1. Convenția privind drepturile persoanelor cu dizabilități, Publicat: în Tratatate Internationale nr. 50, 2016, art. Nr. 320.
2. Cadrul de Parteneriat ONU - Republica Moldova pentru Dezvoltare Durabilă 2018-2022 Cadrul de Asistență ONU pentru Dezvoltare pentru Republica Moldova. P. 6. <https://moldova.un.org/sites/default/files/2019-11/UNDAF%20Moldova%20RO.pdf>.
3. Convenția cu privire la Drepturile Copilului la. 20 Noiembrie 1989. Republica Moldova a aderat la Convenție în anul 1993 .
4. Conventia ONU asupra Drepturilor Copilului, art. 2.
5. Conventia ONU asupra Drepturilor Copilului, art. 3.
6. Conventia ONU asupra Drepturilor Copilului, art. 28.
7. Cârnaț Teodor, Mariana Pavlencu, Vitalie Costișanu, Dizabilitate versus persoane cu nevoi speciale. Revista Națională de Drept Nr. 6, 2016, p. 10.